

मराठी पुस्तके

पवाडा

विद्याखात्यातील ब्राह्मण पंतोजी

महात्मा जोतिबा फुले

12/27/2013

टंकन: हर्षला रामाणे
मुद्रितशोधन : आशा दादुडे

पवाडा

विद्याखात्यातील ब्राह्मण पंतोजी

“विद्याखात्यातील ब्राह्मण पंतोजी” हा पवाडा “सत्यदीपिका” मासिकाच्या जून १८६९ च्या अंकात (पृ. ८६ ते ९२) पवाडा (लिहून पाठविलेला) या मथळ्याखाली प्रथम प्रकाशित झाला होता. केंब्रिज विद्यापीठातील एक संशोधक डॉ. रोझलिंड ओ’ हॅनलन यांनी तो धुंडाळून “पुरोगामी सत्यशोधक” या त्रैमासिकाच्या जानेवारी ते मार्च १९८४ च्या अंकात पुन्हा प्रसिद्ध केला.

महात्मा फुले समग्र वाडःमयाच्या सुधारित तृतीयावृत्तीत या पवाड्याचा समावेश करताना सत्यदीपिकाकर्त्यांनी दिलेल्या तीन तळटिपा गाळण्यात आल्या होत्या. त्या खालीलप्रमाणे:-

(१) महाअरिच्या पोरा शिकविणे विटाळ मानीती ।
इंग्रजा शेकहयांड करिती ॥

या फुल्यांच्या पवाड्यातील शब्दांपैकी “महाअरीच्या” या शब्दावर तारांकित चिन्ह असून तळटिपेत त्याचा अर्थ “महाराच्या” असा असल्याचे सत्यदीपिकाकर्त्यांनी म्हटले होते.

(२) पवाड्याच्या शीर्षकावरही त्यांनी तारांकित चिन्ह दिले होते आणि म्हटले होते, “सर्व ब्राह्मण पंतोजी या पवाड्यात वर्णिल्याप्रमाणे आहेत असे आमचे मत नाही, तथापि सरकारास जो दोष दिला आहे तो बहुतांशी खरा आहे. ज्या रयतेकडून सरकार विद्येची पट्टी घेते तिच्या मुलांस विद्या शिकविण्याची जशी सोय व्हावी तशी अद्याप झाली नाही.”

(३) शिकवा क्लास पंतोजीचे ।
निव्वळ माळ्या कुणब्यांचे ।
दुसरे महार मांगाचे ।

या ओळींवर तारांकित चिन्ह असून तळटिपेत “आमच्या मते सर्व जातींची मुले एका ठिकाणी शिकवावी” असे सत्यदीपिकाकर्त्यांनी म्हटले होते.

ORIGINAL POETRY

Our Brhamin-ridden Policy-Educational System
(Communicated)

पवाडा

(लिहून पाठविलेला)

“विद्याखात्यांतील ब्राह्मण पंतोजी*”

त्याचा माल त्याचे हाल पडल्या पठाणाच्या पंक्ति ।

मुलें तीं भलत्याचीं शिकती ॥

माळी कुणबी शेती खपून करती पट्टीची भरती ।

मिळेना लंगोटी पुरती ॥

लहान चिटकूलीं पोरे करिती ढोरांच्या वळती ।

जोडे नाहीं पाय पोळती ॥

शिकण्याला वेळ नाही पिते मनामध्ये झुरती ।

दोष पाहा देवाला देती ॥

विद्या देण्याची थाप देऊन रयत नाडीती ।

द्वीज पंतोजी धाडीती ॥

कुळकरण्याची मदत थोडीं पोरें जमविती ।

संख्या रपोटांत लिहिती ॥

महाअरीच्या * पोरा शिकविणें विटाळ मानीती ।

इंग्रजा शेकहयांड करिती ॥

॥ चाल ॥ चाकरी पंतोजीची करी ।

लाज नाहीं धरता दुरदुरी ।

आतां का तुमचे महा अरी ।

दास वा तुमचे परोपरी ।

लाजली अमेरिका जरी ।

नव्हती भू देवापरी ।

॥ चाल ॥ ब्रम्हयास मधीं वर्णीती हो ।
इतर धर्मास निंदिती हो ।
नित्य बोधाची रीति हो ।
शुद्र पोरा खोटा धर्म हळूच शिकविती ।
द्वेष राणीचा भरविती ।
अशा तऱ्हेच्या कपटी लोका पंतोजी करिती ।
मुलें भलत्याचीं शिकती ॥
स्वजातीचे चुकती परतुनी करती समजुती ।
शिक्षा बोधाने करिती ॥
परकी मुलें चुकता चापट्या गुद्दे मारिती ।
जोराने कान पिळती ॥
शुद्र लेकरा मुका मार देऊन पळविती ।
ठेविती संख्येची भरती ॥
शाळांवरला वरिष्ठ येतां चोंबडकी करिती ।
करावा आर्जव तो किती ॥
॥ चाल ॥ जातीचे इनस्पेकतर ।
तपासी हाजरी मास्तर ।
गुणी म्हणे शाळा मास्तर ।
पंतोजी चढविला फार ॥
रपोटीं मी थोड्यांत सार ॥
॥ चाल ॥ शुद्राची जात वेडी हो ॥
लिहिण्याची नाही गोडी हो ॥
खोटीच लिहितो चहाडी हो ॥
सिद्ध साधक होऊन करती जातीची बढती ।
कोणी घेईना ह्याची झडती ॥
आंधळे दळती सर्व त्यांचें कुत्रे पीठ खाती ।
मुलें तीं भलत्यांची शिकती ॥
संध्या सोवळें नित्य बेताने पंतोजी करिती ।
हाजरी पोरें सोरें घेती ॥

शुद्रपोरां ट फ सांगून वेळ घालविती ।
गुरूचा हुद्दा चालविती ।
आठ वाजल्या वेळ झाला मोठ्या घाईने येती ॥
खुर्ची आसनावर बसती ।
ब्राह्मणाची मुलें शिकवितां दहा वाजविती ।
सावली घड्याळा पाहती ॥
थकले बापे भाळावरचा घाम निरपिती ।
कपाळीं बुक्या मारती ॥
टेबलावर हळूच पालथें डोकें ठेविती ।
चाड काय पोरा दाखविती ॥

जेवण वेळ झाला मधींच दचकून उठती ।
शाळला झटकन सोडीती ॥
॥ चाल ॥ जेवून झोपती गार ॥
नंतर न्युजपेपर ॥
लिहिती पत्र अखेर ॥
थंडाई पडल्यावर ॥
शाळेत जाती घडीभर ॥
शिकविती भावलें तर ॥
॥ चाल ॥ ब्राह्मण पंतोजी करती हो ॥
शुद्राच्या शिकण्याची माती हो ॥
सांगतों तुम्हा प्रचिती हो ॥
माळ्या कुणब्या बोध करून रात्री पोथ्या वाचती ।
आपलें महत्त्व शिकविती ॥

भलतीच थाप देती सिध्यावर दक्षिणा घेती ।
मुलें ती भलत्यांची शिकती ॥

सर्व जगाला शुद्ध नमुना पाहा ही राजनीति ।
शुद्राला उघड नाडीती ॥

विद्येसाठी पट्टी पैसा ब्राह्मण पंतोजी करिती ।
जगाचा संशय फेडिती ॥

महार जातीचे भूपति भूदेव मानिती ।
तेथें दासांची कोण गती ॥

अशा तऱ्हेचा ढोंगी लोकां शिक्षक नेमिती ।
सुधरले शहाणे म्हणवीती ॥

वाघ मेंढक्याकरितां करती खांडाची बढती ।
जळामधीं पक्षी जसे उडती ॥

सुधारले मंडूक सर्पा ज्ञान शिकविती ॥
ज्ञानाने झाली उपरती ॥

इंग्लिशांच्या मेहरीपुरते सुधारले बनती ।
घरामध्ये दगडी पुजिती ।

॥ चाल ॥ नेमा गुरु अन्य जातीचे ॥
नमने सात्विक ज्ञानाचे ।
शिकवी काम पंतोजीचे ।
निवळ माळ्या कुणब्याचे ।
दुसरे महार मांगाचे ।
बीस घ्या अनुभवाचें ॥

॥ चाल ॥ वृक्ष मग देईल फळास हो ।
सुख मग होईल शुद्रास हो ।
लाजवा भुदेवास हो ॥

शूद्र मुलाची दाद नाही जोती मनामधीं झुरती ॥
दुसरे ख्रिस्ती तरफडती ॥

सुधारले म्हणविता आतां तुम्ही आमचे भूपती ।
मुलें भलत्यांची शिकती ॥

—समाप्त—